

kem Gevâliyâr Kalesi'ni kuşattı. Fakat Delhi'nin Seyyidiler'e mensup hükümdarı Muizzüddin II. Mübârek Şah tarafından uzaklaştırıldı. Behmenî Hükümdarı I. Ahmed Şah'ın Kehirlâ racasına saldırması üzerine Hüşeng Şah kendisine haraç veren racayı kurtarmak üzere yola çıktı ve onu ağır bir yenilgiye uğrattı (1428). Hüşeng Şah 1431'de Cemnâ nehri kıyısındaki Kelpî şehrine hücum etti ve sözde Delhi Seyyidleri'nin hâkimiyetinde olan şehri kolayca zaptetti. Mândû'ya dönerken yağmacı Hindû gruplarını cezalandırdı. Ömrünün son yıllarında ise tahtı ele geçirmek için birbiriyle mücadele eden oğulları ile uğraştı. 9 Zilhicce 838'de (6 Temmuz 1435) vefat eden Hüşeng Han, 1406'da Gond istilâcılara karşı bir üs olarak kurduğu Hüşengâbâd'da defnedildi. Yerine Mahmûd Han Halac'ın desteklediği büyük oğlu Gaznî Han Muhammed Şah unvanıyla tahta geçti.

Güneydeki komşularıyla dostane ilişkiler kuran Hüşeng Şah Gucerât Sultanlığı'nın baskılarına başarıyla karşı koydu. Hindû tebaaya müsamahakâr davrandı ve Racpûtlar'ı kendi ülkesine yerleşmeleri konusunda teşvik etti. Mâlvâ onun hükümdarlığı döneminde zengin bir şehir haline geldi. Âlimleri himaye etmesi sebebiyle çok sayıda âlim ve sûfî Mâlvâ'ya yerleşti. Bunlar arasında kendisinin de müridi olduğu Şeyh Mahdûm Kadî Burhâneddin, Gavsüddehr Seyyid Necmeddin, Şeyh Yûsuf Buda ve Hazret-i Şeyhülislâm zikredilebilir. Mândû'da bir medrese yaptırarak Hüşeng Şah ticareti de teşvik etti. Hâkimiyet sahalarını kuzeyde Kelpî'ye, güneyde Kehirlâ'ya kadar uzattı. Aynı zamanda sanat sever bir hükümdar olan Hüşeng Şah Mândû'yu muhteşem bir şehir haline getirdi. Delhi Dervâzesi, Mescid-i Cum'a ve kendi türbesi o devrin mimari özelliklerini taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Yazdani, *Mandu: The City of Joy*, Oxford 1929, s. 8-13; Ahmad Alawi, *Şâhân-ı Mâlvâ*, Lucknow, ts. s. 388-389; Bayur, *Hindistan Tarihi*, I, 388-389; U. N. Day, "The Independent Kingdom of Malwa", *ChIn.*, V, 898-906; S. A. Rizvi, *The Wonder That Was India*, London 1987, II, 66-67; E. Barnes, "Dhar and Mandu", *Journal of the Bombay Branch of the Royal Asiatic Society*, XXI (1904), s. 339-391; J. Horowitz, "Dilâver Han", *IA*, III, 587; T. W. Haig, "Hüşengşâh Gürî", a.e., V/1, s. 616; a.mlf., "Mandu", a.e., VII, 282; a.mlf. - [Rizau'l Islam], "Mâlvâ", *EI*² (İng.), VI, 309; A. S. Bazmee Ansari, "Dilâvar Khân", a.e., II, 276; J. Burton-Page, "Hüşhang Şah Ghurî", a.e., III, 638-639.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

HUŞENÎ, Ebû Sa'lebe

(أبو ثعلبة الخشني)

Ebû Sa'lebe Cürsûm
b. Nâşim el-Huşenî
(ö. 75/694-95)

Sahâbî.

Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Kendisinin ve babasının adı hakkında ihtilâf edilmiş, her ikisi için de kaynaklarda pek çok isim sayılmıştır. Zehebî bu isimlerin en meşhurunun Cürsûm b. Nâşim olduğunu belirtir (*Târîhu'l-İslâm*, s. 547; diğer isimler için bk. İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 29-30). Kudâa kabilesinin Huşeyn b. Nemr koluna mensup olan Ebû Sa'lebe daha çok bu künyesiyle tanınmakta, dedesinin adı ise bilinmemektedir. Kardeşi Amr da Hz. Peygamber hayatta iken İslâmiyet'i kabul edenlerdendir.

Hayber fethi için (6/628) hazırlık yapıldığı bir sırada gelerek İslâmiyet'i kabul eden Huşenî bu savaşa katıldı ve kendisine ganimetlerden pay ayrıldı. Daha sonra onu ziyarete gelen ve müslüman olan yedi kişiyle birlikte Bey'atürrıdvân'da da bulunan Huşenî kabilesine elçi olarak gönderildi ve onların da müslüman olmasını sağladı (İbn Sa'd, I, 329).

Hz. Peygamber'den ve Muâz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrâh gibi sahâbilerden rivayette bulunan Huşenî'nin, *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere muteber hadis kaynaklarında pek çok rivayeti yer almakta, kendisinden hadis dinleyenler arasında Ebû İdrîs el-Havlânî, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yezîd el-Leysi, Mekhûl, Ebû Kılâbe el-Cermî ve Ebû Recâ el-Utâridî gibi isimler bulunmaktadır.

Huşenî, Resûl-i Ekrem'e başvurarak Şam bölgesinde henüz fethedilmemiş olan bazı yerlerin kendisine verilmesini istemiş, Resûlullah'ın, "Bakın hele, Ebû Sa'lebe neler söylüyor!" demesi üzerine yemin ederek oraların mutlaka fethedileceğini belirtmiş, Hz. Peygamber de onun isteğini yerine getirmiştir (*Müsned*, IV, 193-194).

Sıffin Savaşı'nda her iki tarafta da yer almayan ve daha sonra Dimaşk'a yerleşerek çoluk çocuk sahibi olduğu anlaşılan Huşenî bir gece yarısı namaz kılarak secdede vefat etmiştir. Onun Muâviye'nin halifeliği döneminde (661-680) öldüğü de rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 193-195; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 329; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât* (Ömerî), s. 305; Dârekutnî, *el-Mü'telif ve'l-muhtelif* (nşr. Muvafak b. Abdullah b. Abdülkâdir), Beyrut 1986, II, 680-681, 958; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 27-28; Sem'anî, *el-Ensâb*, V, 128; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VI, 44-45; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 567-571; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 61-80*, s. 547-549; a.mlf., *el-İber*, I, 63; a.mlf., *el-İlâm bi-vefeyâti'l-a'lâm* (nşr. Riyâd Abdülhamîd Murâd - Abdülcebbar Zekkâr), Beyrut 1412/1991, s. 46; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 49-51; a.mlf., *el-İşâbe*, IV, 29-30; Hazrecî, *Hulâşatü Tehzîb*, s. 446; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 38.

ABDÜLKADİR ŞENEL

HUŞENÎ,

Muhammed b. Abdüsselâm

(محمد بن عبد السلام الخشني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdisselâm
b. Sa'lebe el-Huşenî el-Kurtubî
(ö. 286/899)

Hadis ve dil âlimi.

221'de (836) Endülüs şehirlerinden Ceyyân'da (Jaén) doğdu. Bazı kaynaklarda künyesi Ebû'l-Hasan olarak da kaydedilmektedir. Büyük dedelerinden sahâbî Ebû Sa'lebe el-Huşenî'ye nisbetle Huşenî diye anılır. 240 (854) yılından önce hacca gitti. Daha sonra tahsil amacıyla Mekke, Basra, Bağdat, Mısır gibi ilim merkezlerini dolaftı. Arap dilini Ebû Hâtim es-Sicistânî ve Ebû'l-Fazl er-Riyâşî'den öğrendi. Harmele b. Yahyâ, Muhammed b. Müsennâ, Bündâr lakabıyla tanınan Muhammed b. Beşşâr, Abdullah b. Saîd el-Eşec el-Kindî ve Müzenî gibi âlimlerden fıkıh ve hadis okudu. 247'de (861) Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm'ın eserlerini onun talebesi Muhammed b. Vehb el-Mis'arî yoluyla elde etti (rivayette bulunduğu kimselerin bir listesi için bk. Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ahbârü'l-fukahâ' ve'l-muhaddişin*, s. 134-137). Kendisinden oğlu Muhammed, hadis hâfızı Muhammed b. Kâsım b. Muhammed el-Beyânî, Kâdîlkudât Eslam b. Abdülazîz ve Kâsım b. Asbağ gibi kişiler hadis rivayet ettiler.

Huşenî, yirmi beş yıl süren ilmi seyahatlerinin ardından Kurtuba'ya (Cordoba) yerleşti. Endülüs'te o tarihlerde henüz bilinmeyen pek çok hadisi, lugatı ve Câhiliye devri şiirini buraya taşıdı. Bir müddet Arap dili okuttuktan sonra hadis öğretimine yöneldi. Ebû Ubeyd Kâsım b. Selâm'ın *en-Nâsih ve'l-mensûh* adlı eserini Endülüs'e getirmesi burada nesih konusunda bazı tartışmaların çıkmasına sebep oldu. Huşenî'nin Kur'an ve Sünnet'te

nesih bulunduğunu savunması üzerine neshi kabul etmeyenler onu Sâhibü's-şurta Muhammed b. Hâris'e şikâyet ettiler. Muhammed b. Hâris de neshi konusunda Huşenî ile tartıştıktan sonra onu hapsetti. Bu durumu öğrenen Endülüs Emevî Hükümdarı I. Muhammed Huşenî'nin serbest bırakılmasını ve kendisinden özür dilenmesini emretti. Daha sonra hükümdar tarafından kendisine Ceyyân kadılığı teklif edilmişse de Huşenî bu görevi kabul etmedi.

Neseb, dil ve edebiyatla hadis rivayetinde devrinde tanınmış bir âlim olan, fıkıh sahasındaki bilgisiyle kendini kabul ettiren, dindarlığı ve iyilik severliğiyle halkın sevgisini kazanan Huşenî 27 Ramazan 286 (6 Ekim 899) tarihinde Kurtuba'da vefat etti. Huşenî'nin, hadislerin ve onlardaki garîb kelimelerin şerhine dair *Garîbül'l-hadîs* adlı 400 varak hacminde bir eserin bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hâris el-Huşenî, *Ahbârü'l-fukahâ' ve'l-muḥaddîsin* (nşr. M. L. Ávila – L. Molina), Madrid 1992, s. 132-137; a.mlf., *Ḳudâtü Ḳurṭuba* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, s. 33-34; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luġaviyyîn* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm), Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 268; İbnü'l-Faradî, *Târîḫü 'ulemâ'i'l-Endelüs* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, II, 648-650; İbn Hayyân, *el-Muktebes*, s. 250-261; Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1410/1989, I, 117-119; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 127-128, 130; İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳâtü 'ulemâ'i'l-hadîs* (nşr. Ekrem el-Bûşî), Beyrut 1409/1989, II, 358-359; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 459-460; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 649; Süyûtî, *Buġyetü'l-vu'ât*, I, 127, 160; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 21; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 76-77; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, X, 168; W. Werkmeister, *Quellenuntersuchungen zum Kitâb al-'İqd al-Farid des Andalusiers Ibn 'Abdrahbih*, Berlin 1983, s. 254-262; Şâkir el-Fehhâm, "Kitâbü'd-Delâ'il fi garîbi'l-hadîs li-Ebî Muhammed Ḳasım b. Şâbit el-'Avfi es-Sarakuštî", *MMLADm.*, L/2 (1975), s. 317-321.

NURİ TOPALOĞLU

HUŞENÎ, Muhammed b. Hâris (محمد بن حارث الخشنی)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Hâris
b. Esed el-Huşenî el-Kayrevânî
(ö. 361/971)

Mâlikî fakih ve biyografi yazarı.

III. (IX.) yüzyılın sonlarında Kayrevan'da doğdu. İbn Hâris diye de anılır. Huşenî nisbesini, sahâbî Ebû Sa'lebe el-Huşenî'nin de mensup olduğu Kudâa kabilesinin Huşeyn b. Nembr kolundan gelmesi sebe-

biyle almıştır (İbn Mâkûlâ, III, 261; Sem'ânî, V, 130). İbn Hazm da bu kabileden bazı grupların Endülüs'te çeşitli şehirlerde yerleştiğini haber vermektedir (*Cemhere*, s. 455). Charles Pellat'ın Kayrevan yakınındaki Huşen'den olduğuna dair verdiği bilgi (*EI²* [İng.], V, 71) klasik kaynaklarda geçmemektedir. İlk tahsilini Kayrevan'da yapan Huşenî burada Ahmed b. Nasr el-Hewârî, Ahmed b. Ziyâd ve İbnü'l-Lebbâd gibi hocalardan ders aldı. Çok genç yaşta gittiği (311/923 veya 312/924) Kurtuba'da Kâsım b. Asbağ, İbn Ubâde er-Ruaynî ve İbn Lübâbe'nin derslerine katıldı. Ardından Endülüs'ün çeşitli şehirlerini dolaştı ve bir süre Sebte'de (Ceuta) kaldıktan sonra Kurtuba'ya (Cordoba) yerleşti. Burada Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem'den daha velihtliği sırasında yakın ilgi gördü ve ona ithaf ettiği çeşitli eserler kaleme aldı. Hakem tarafından Beccâne'de (Pechina) mirasla ilgili kadılık görevine ve Kurtuba'da şûra üyeliğine getirildi. Huşenî 13 Safer 361 (5 Aralık 971) tarihinde Kurtuba'da vefat etti. İbnü'l-Faradî ve ondan naklen Kâdî İyâz bu tarihi verirken Zehebî *Tezkiretü'l-huffâz*'da (III, 1002) Huşenî'nin Hakem'in ölümünden (366/976) sonra dükkânında tıbbî yağlar satarak geçim-ke zorunda kaldığını kaydederek ve bu sebeple söz konusu tarihin yanlış olduğunu belirterek bunun 371 (981) olabileceği ihtimalini ileri sürer. Daha sonra telif ettiği *A'lâmü'n-nübelâ'*'da ise (XVI, 166) yine halifenin ölümünden sonra dükkânında çalıştığını yazmakla birlikte 361 yılını esas almakta, 371 tarihini de zayıf bir rivayet olarak kaydetmektedir. İbn Ferhûn da Huşenî'nin hem halifenin ölümünden sonra dükkânında yağ sattığını hem de 361 yılında vefat ettiğini söyleyerek aynı çelişkiyi tekrarlamaktadır. Ayrıca Dabî, Humeydî ve İbn Mâkûlâ, Huşenî'nin 330 (942) yıllarında yaşadığını belirtmekle yetinirken Yâkût el-Hamevî anlaşılabilir bir şekilde 330 yılı başlarında vefat ettiğini kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *Ḳudâtü Ḳurṭuba. Târîḫü Ḳudâtü'l-Endelüs, Ahbârü'l-ḳudât bi'l-Endelüs* gibi adlarla da anılan eser, fetihten 358 (969) yılına kadar Kurtuba'da görev yapan kadıların biyografilerini ihtiva etmektedir. Huşenî'nin çeşitli kaynaklar yanında resmî yazışmalar, özel belgeler ve şifahî bilgilere dayanarak kaleme aldığı eser, akıcı ve güzel bir üslûba sahip olmamakla birlikte Endülüs Emevî Devleti'nin en parlak dönemindeki içtimâî hayatı yansıtmayı, ayrıca müellifin olayları tarafsız bir şekilde yorumlayıp olduğu gibi kaydetmesi bakımından önem

arz etmektedir. İlk defa İspanyolca tercümesiyle birlikte Julian Ribera tarafından neşredilen eseri (Madrid 1914) daha sonra bu neşre dayanarak İzzet el-Attâr (Kahire 1372/1952, 1373/1954, 1966, müellifin *Ṭabaḳâtü 'ulemâ'i İfrîkıyye* adlı eseriyle birlikte) ve İbrâhîm el-Ebyârî (Kahire 1410/1989) yayımlamışlardır. Son neşirde eserin diğer baskılarındaki hatalar tashih edilmiş ve yer yer açıklamalarda bulunulmuştur. 2. *Ṭabaḳâtü 'ulemâ'i İfrîkıyye*. Hadis, fıkıh ve kelâm âlimleriyle Kayrevan'da kadılık yapan kişilerin biyografilerine dair olup Mâlikîler dışındaki mezhep âlimlerine de yer vermesi bakımından dikkat çeker. Ayrıca Kayrevan kadılarında ilk eser olması ve müellifin çağdaş birçok âlim hakkında temel kaynak niteliği taşıması bakımından önem arz etmektedir. Ancak ilmî ve meslekî tabakalara göre düzenlenmesi sebebiyle bazan çeşitli yönleri bulunan bir âlime ait biyografinin birkaç yerde tekrarlandığı görülmür. Bilhassa ilk iki bölümüyle Ebü'l-Arab'ın aynı adlı kitabının zeyli durumunda olan eser, önce Muhammed b. Ebû Şeneb tarafından Ebü'l-Arab'ın kitabı ile birlikte (*Ṭabaḳâtü 'ulemâ'i İfrîkıyye*, Cezayir 1332/1914; *Classes des savants de l'İfrîkiya*, Alger 1920, Fransızca tercümesiyle beraber), daha sonra İzzet el-Attâr (yk. bk.) ve Muhammed Zeynühüm Muhammed Azeb (Kahire 1413/1993) tarafından neşredilmiştir. 3. *Ahbârü'l-fukahâ' ve'l-muḥaddîsin*. Endülüs fakih ve muhaddisleri hakkındaki eserde biyografisi verilenlerin hemen tamamı III-IV. (IX-X.) yüzyıllarda yaşayan kimselerdir. Bundan dolayı eserlerinden faydalandığı müelliflerin çoğu kendi çağdaşları olup bunların başında *Ricâlü'l-Endelüs* müellifi Hâlid b. Sa'd gelmekte, onu İbnü'l-Kütüyye, İbn Hazm'ın babası Ahmed b. Saîd b. Hazm gibi diğer akranları ile bir kısım hocaları takip etmektedir. İbnü'l-Faradî ve Kâdî İyâz başta olmak üzere daha sonraki Mâlikî müellifleri için önemli bir kaynak olan eser Maria Luisa Ávila ve Luis Molina tarafından yayımlanmıştır (Madrid 1992). 4. *Uşûlü'l-füyâ*. Fıkıh bablarına göre düzenlenen eserde fûrû-i fıkha dair meseleler, birtakım küllî kaidelere bağlanarak benzerlikleri (nezâir) veya farklılıkları (fûrûk) göz önünde bulundurulmak suretiyle ele alınmış, böylece fikhî hükümlerin dayandığı delillerle mezhebin esasları ortaya konmuştur. Daha sonraki benzer çalışmalara da örnek teşkil eden eser Muhammed el-Mecdûb, Muhammed Ebü'l-Ecfân ve Osman Bittîh tarafından yayımlanmıştır (Tunus 1985). 5. *el-İttifâk ve'l-*